

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.062.16 у Національному
авіаційному університеті
пр. Любомира Гузара, 1
м. Київ, 03058

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, старшого викладача
кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету
Суходольської Анастасії Андріївни на дисертацію
Васіна Максима Сергійовича на тему «Конституційно-правові засади
взаємодії держави і релігійних організацій в Україні», поданої
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право**

Характеризуючи **актуальність теми дисертаційного дослідження** Васіна М. С., слід відзначити істотні суспільні зміни, які відбулися в Україні з часу проголошення державної незалежності 1991 року: перехід від авторитаризму до демократії, від репресій за релігійною ознакою до свободи віросповідання, від державної атеїстичної ідеології до релігійного плюралізму, від суворої сепарації держави і церкви до взаємодії на партнерських засадах. Такі суспільні трансформації суттєво позначилися на державній релігійній політиці та на моделі державно-церковних відносин в Україні, згідно якої релігійні організації відіграють важливу роль у громадському житті країни та беруть участь у вирішенні найскладніших соціальних проблем. Більш того, на сьогодні церква як суспільний інститут користується великим авторитетом і суспільною довірою, що дозволяє релігійним організаціям активно долучатися до обговорення нагальних питань суспільного розвитку та державного будівництва, включаючи законодавчі ініціативи та урядові рішення.

118
12.02.2021

З огляду на зазначене, особливо виразно постає протиріччя між реально сформованою моделлю відносин держави і церкви, яка вибудовувалася протягом останніх 30 років, та державно-церковним відокремленням, проголошеним у ч. 3 ст. 35 Конституції України 1996 року. Така невідповідність обумовлює запит на наукові розробки та пошук найкращих пропозицій, спрямованих на конституційно-правове врегулювання взаємодії держави і релігійних організацій з дотриманням принципу юридичної визначеності та чітким окресленням конституційних засад державно-церковних відносин у сучасній демократичній Україні.

З огляду на це, тема дисертаційного дослідження Васіна М. С. є надзвичайно актуальною та відповідає наявному суспільно-політичному запиту на більш детальне і однозначне визначення місця церкви в житті суспільства та в процесі державного будівництва. Цей запит є тим більш нагальним, зважаючи на доволі високу релігійність громадян України та їхню високу довіру до церкви. Ця довіра і значний авторитет у суспільстві виправдовується активним соціальним служінням релігійних організацій, як приклад: допомога нужденним і тяжко хворим, душпастирська опіка Українського війська, участь у виховній роботі серед засуджених осіб та у їхній соціалізації, протидії різним формам залежності та епідеміям, тощо. В цих сферах свого душпастирського і соціального служіння релігійні організації у той чи інший спосіб взаємодіють з органами державної та місцевої влади. Цей факт, у свою чергу, актуалізує багато практичних питань: чи можлива така взаємодія в світлі ч. 3 ст. 35 Конституції України, як саме слід тлумачити конституційний принцип державно-церковної сепарації, чи відокремлення церкви від держави не означає її відокремлення від суспільства? Відтак дисертаційне дослідження Васіна М.С., відповідаючи на зазначені та інші актуальні питання, має значну теоретичну і практичну цінність.

Наявний зв'язок роботи з науковими програмами і планами підкреслює актуальність обраної теми дослідження, оскільки ще 1995 року Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання скоригувати державну релігійну політику, зокрема, шляхом сприяння міжцерковному миру при забезпеченні незалежності церкви в її відносинах з державою та через запровадження нової недискримінаційної системи реєстрації релігійних організацій, що було серед умов членства нашої держави у складі Ради Європи. Зазначені питання досі залишаються актуальними, оскільки профільний Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» суттєво не переглядався після ухвалення Конституції України 1996 року, а недоліки класифікації видів релігійних організацій, на які звертав увагу Європейський суд з прав людини в рішенні «Свято-Михайлівська Парафія проти України» 2007 року, досі не усунуті. Саме тому проведений Васиним М.С. аналіз цієї проблематики та вироблені практичні рекомендації щодо удосконалення релігійного законодавства є давно необхідними і затребуваними на сучасному етапі розвитку демократичної Української держави. Окрім цього, питання гармонізації державно-церковних відносин та вдосконалення їхнього правового регулювання включені до переліку пріоритетних низкою указів Президента України та доручень Прем'єр-міністра України, що підтверджує наявність державного запиту на відповідне комплексне наукове дослідження обраної дисертантом теми.

Мета і завдання дисертації сформульовані чітко і вдало, що дозволило дисертанту в результаті проведеного дослідження сформулювати конкретні висновки і практичні пропозиції. Ознайомлення з висновками, викладеними в дисертації, дозволяє засвідчити, що автор досяг поставленої мети, дослідивши конституційні засади та сучасний стан правового регулювання державно-церковних відносин із акцентом на взаємодію держави і релігійних організацій. Також результатом дослідження є рекомендації щодо внесення змін до Конституції та законодавства України,

спрямовані на реформування державної релігійної політики з дотримання принципу правової визначеності.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і пропозиції є належним чином обґрунтовані та достовірні завдяки використанню дисертантом загальних і спеціальних методів наукового пізнання: історично-правового, діалектичного, системного аналізу, порівняльно-правового та інших. Дисертаційна робота спирається на наукові розробки у сфері державно-церковних відносин, розпочаті провідними українськими та іноземними вченими, та на власне дослідження автора іноземного досвіду і міжнародних стандартів у сфері взаємодії держави і релігійних організацій, на підставі яких він самостійно сформулював нові наукові положення, зробив власні висновки та підготував практичні пропозиції щодо вдосконалення Конституції та законодавства України. Список використаних джерел, які дисертант цитує в своєму дослідженні, складається з 218 найменувань та свідчить про всебічний і комплексний підхід до виконання дослідницьких завдань.

Наукова новизна одержаних результатів не викликає сумнівів, оскільки дисертація Васи́на М. С. є першим комплексним дослідженням проблематики конституційно-правового регулювання взаємовідносин держави і релігійних організацій, на підставі якого дисертант сформулював низку нових наукових тверджень і практичних пропозицій. Зокрема, слід відзначити на проведений автором аналіз відмінностей змістового наповнення та практичної реалізації конституційного принципу відокремлення церкви і релігійних організацій від держави, а школи – від церкви на теренах України за часів радянського тоталітарного режиму та в чинному законодавстві України. Можна погодитися з його твердженням про те, що конституційні положення про державно-церковне відокремлення не повинні залишатися без додаткового тлумачення, безпосередньо, в Конституції України в умовах, коли державна релігійна політика в

незалежній демократичній Україні кардинально змінилася у порівнянні з репресивною політикою радянської влади, яка послуговувалася такими самими конституційними положеннями. Висновок Васіна М. С. про необхідність удосконалення конституційно-правових засад державно-церковних відносин спирається на логічні та вагомні аргументи, заслуговуючи на увагу та подальше практичне впровадження у вигляді законодавчих ініціатив.

Також новими для юридичної науки є висновки Васіна М. С. про факт трансформації моделі державно-церковних відносин в Україні від антагоністичної сепарації до коопераційної моделі. Хоча раніше інші вітчизняні вчені вказували на тенденції до більшої кооперації у відносинах між державою і церквою, дисертант уперше дослідив, обґрунтував і навів приклади такої трансформації, яка особливо виразно проявляється у посиленні державно-церковної взаємодії в сфері душпастирської опіки та забезпечення релігійних потреб військовослужбовців і членів їхніх сімей, а також під час організації капеланського служіння в закладах пенітенціарної системи та охорони здоров'я. Отже, Васіну М. С. у своєму дослідженні вдалося належним чином виконати дослідницьке завдання з теоретичного переосмислення конституційних засад сучасної моделі відносин між державою і церквою з урахуванням історичного контексту та трансформації суспільних відносин в Україні з часу відновлення державної незалежності 1991 року.

Іншим важливим внеском дисертанта у розвиток юридичної науки є сформульовані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання класифікації видів релігійних організацій, що безпосередньо впливає на порядок їхньої реєстрації та на розбудову відносин із органами державної і місцевої влади, послуговуючись статусом юридичної особи. При цьому наведений у дослідженні аналіз правового статусу релігійних організацій як суб'єктів взаємодії з державою, в якому вони розглядаються як складова

частина громадянського суспільства, дозволив дисертанту обґрунтувати необхідність удосконалення положень ч. 3 ст. 35 Конституції України та сформулювати їх у новій редакції.

Крім цього, новацією дисертаційного дослідження стало удосконалення підходів до правового регулювання державно-церковної взаємодії у сфері забезпечення релігійних потреб військовослужбовців і членів їхніх сімей, ув'язнених і засуджених, персоналу та пацієнтів медичних закладів, вихованців закладів освіти. Комплексний підхід до дослідження інституту капеланства дозволив дисертанту зробити порівняльний аналіз, врахувати особливості різних видів капеланського служіння та підготувати власні пропозиції для подальшого розвитку законодавства в цій сфері.

Заслуговують на увагу висновки Васіна М. С. щодо міжнародних стандартів у сфері забезпечення свободи совісті та віросповідання, в межах яких можливий розвиток взаємодії держави і релігійних організацій. Порівняльний аналіз досвіду демократичних держав країн Європи та США, наведений у дисертації, дозволив визначити найкращі практики для реформування державної релігійної політики в Україні. У підсумку, результатом дисертаційного дослідження стали практичні пропозиції, підготовлені автором для врахування під час законотворчого процесу, спрямовані на забезпечення принципу юридичної визначеності у положеннях Конституції України, які визначають засади державно-церковної взаємодії, та на вдосконалення інших законів у цій сфері суспільних відносин.

Широка і всебічна **апробація результатів дисертаційного дослідження** підтверджує значну теоретичну і практичну цінність опрацьованих дисертантом наукових положень, висновків і пропозицій. Про це свідчить презентація результатів дослідження на кількох десятках

наукових конференцій і засіданнях круглих столів, включаючи наукові дискусії в закордонних університетах та під час міжнародних заходів.

Окремо слід відзначити практичну користь авторського навчального посібника «Твоє право на свободу віросповідання», підготовленого Васіним М. С. та опублікованого 2020 року. Цей посібник став першим навчальним виданням, присвяченим розкриттю питань державно-церковної взаємодії в різних її аспектах, яке серед іншого містить наукові висновки автора щодо недосконалості нинішнього конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій, які негативно позначаються на правозастосовній практиці, що підтверджується конкретними прикладами.

Окремі **дискусійні положення дисертаційної роботи** потребують пояснень чи додаткової аргументації, насамперед під час публічного захисту, а саме:

1. Порушуючи питання про надання релігійним об'єднанням статусу юридичної особи, яке залишається досі не вирішеним і не знайшло необхідного консенсусу в релігійному середовищі України, дисертант оминає увагою можливі зміни, позитивні чи негативні наслідки, у взаємовідносинах релігійних організацій із державою, до яких може призвести таке рішення. На нашу думку, це питання потребує додаткового наукового осмислення, враховуючи пропозицію автора дисертації щодо необхідності суттєвого оновлення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та ухвалення його в новій редакції.

2. Вважається доцільним додатково прояснити вплив Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи» від 17 січня 2019 року № 2673-VIII на правове регулювання державно-церковної взаємодії, як у контексті зміни процедури державної реєстрації релігійних організацій, так і в частині взаємовідносин релігійної громади з релігійним центром.

3. У підрозділі 2.2 дисертації автор обґрунтував необхідність подальшого розвитку правового регулювання діяльності пенітенціарних і медичних капеланів. Однак залишається не зрозумілим, який саме вплив на капеланське служіння в закладах пенітенціарної системи та охорони здоров'я справила пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, яка поширилася Україною та всім світом починаючи з 2020 року, про що згадується у висновках до другого розділу дисертації.

4. У підрозділах 1.1, 2.1 дисертації наводиться аргументація на користь твердження про церкву (релігійні організації) як складову громадянського суспільства та пропонується удосконалити конституційно-правове регулювання участі релігійних організацій у громадському житті, забезпечивши додаткові права, які мають громадські об'єднання. З огляду на це, між релігійними організаціями та громадськими об'єднаннями може стати дедалі менше відмінностей, які характеризують їхній особливий правовий статус. Отже, вбачається дискусійним питання про доцільність розширення прав релігійних організацій на участь у громадському житті до рівня громадських об'єднань.

5. Серед прикладів договірних відносин між центральними органами виконавчої влади та релігійними організаціями у підрозділах 2.2 і 2.3 дисертації наводиться низка угод із Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, юридичний статус якої на момент укладання угод на високому державному рівні залишається не зрозумілим. Пропонується додатково пояснити, в якій саме якості функціонувала Рада Церков до реєстрації у формі громадської спілки 2019 року та, чи вбачається доцільною державна реєстрація міжконфесійних об'єднань зі статусом релігійних організацій, оскільки у такому випадку ці об'єднання вступатимуть у відносини з державою з різним правовим статусом.

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку підготовленої Васіним М. С. дисертаційної роботи, яка є комплексним,

завершеним, самостійним, оформленим відповідно до вимог МОН України науковим дослідженням із належним рівням наукового обґрунтування, достовірності, новизни, теоретичної та практичної цінності підготовлених висновків і пропозицій.

Враховуючи зазначене, можна зробити **висновок** про актуальність обраної дисертантом теми, повне виконання дослідницьких завдань, наукову новизну та належну апробацію отриманих результатів, їхню теоретичну і практичну цінність. Дисертаційна робота Васи́на Максима Сергійовича на тему «Конституційно-правові засади взаємодії держави і релігійних організацій в Україні» відповідає вимогам МОН України до такого виду наукових робіт, є комплексним, завершеним та самостійним дослідженням, результати якого опубліковані у 15 наукових статтях, 9 публікаціях матеріалів наукових конференцій та авторському навчальному посібнику, що дає підстави зробити однозначний висновок про те, що дисертант Васин Максим Сергійович заслуговує на присудження йому ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук
СУХОДОЛЬСЬКА Анастасія Андріївна,
старший викладач кафедри цивільного права і
процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету

